

BIZNES SUBYEKTLARINING INVESTITSION LOYIHALARINI BANK TOMONIDAN QO‘LLAB-QUVVATLASHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Xodjayev Azizbek Shavkatovich

“O‘zmilliybank” AJ magistr

e-mail: RShukurov@nbu.uz

Tel: [+99878 150-70-94](tel:+998781507094)

Annotatsiya

Mazkur ilmiy tadqiqot ishida mamlakatimiz biznes subyektlarining investitsion loyihalari hamda ularning tijorat banklari tomonidan moliyalashtirilishiga oid tushunchalar o‘rganilgan, shuningdek bunga oid olimlarning fikrlari tahlil qilingan. Mamlakat iqtisodiy barqarorligining asosiy kafolatlaridan biri sifatida investitsion loyihalar ko‘riladigan bo‘lsa, uning rivojlanishining asosiy omili sifatida tijorat banklari tomonidan moliyalashtirish jarayoni turadi. Tadqiqot doirasida dunyoning rivojlangan mamlakatlarining transmilliy banklari – Bank of America, Paribasbank va O‘zbekiston Respublikasining yirik aksiyadorlik tijorat banklari O‘zmilliybank, Asakabank hamda Sanoatqurilishbanklarining tahliliy ma‘lumotlari o‘rganilib, ularning investitsion portfeli va raqobatbardoshlik darajasi tahlili amalga oshirilgan.

Kalit so‘zlar: *biznes, loyiha, bank, investitsiya, portfel, rentabellik, foiz, kredit, raqobatbardoshlik, passiv, qimmatli qog‘oz, depozit.*

Annotation

This scientific research examines the concepts related to investment projects of business entities in our country and their financing by commercial banks, as well as analyzes the views and approaches of scholars in this field. Since investment projects are considered one of the key guarantees of national economic stability, the financing process carried out by commercial banks serves as a fundamental factor in ensuring their sustainable development. Within the scope of the research, analytical data of multinational banks from developed countries, including Bank of America and BNP Paribas, as well as major joint-stock commercial banks of the Republic of Uzbekistan, namely O‘zmilliybank, Asakabank, and Sanoatqurilishbank, were studied. Furthermore, an analysis of their investment portfolios and competitiveness levels was conducted.

Keywords: *business, project, bank, investment, portfolio, profitability, interest rate, credit, competitiveness, liabilities, securities, deposit.*

Kirish

2025- yilda Toshkent shahrida o‘tkazilgan “Toshkent xalqaro investitsiya forumi-2025” da O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan “Yangi

O‘zbekiston – investitsiyalar uchun katta imkoniyatlar mamlakati” tamoyili asosida, 2030 yilga borib, O‘zbekistonning kredit reytingini “investitsion” darajaga olib chiqish va YaIM miqdorini 200 milliard dollarga yetkazish kabi ulug‘vor vazifalar yuklatildi. [1]

Yuqorida qayd etilgan holatlar mamlakat miqyosida tadbirkorlik sbuyektlari tomonidan amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda tijorat banklari o‘rni va bunda banklar moliyaviy barqarorligiga erishish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

I.Koxning xulosasiga ko‘ra, loyihaviy investitsiyalash — bu investor ixtiyorida mavjud bo‘lgan barcha o‘z va (yoki) jalb qilingan moliyaviy hamda boshqa resurslarni yagona investitsiya obyektiga (loyihaga) yo‘naltirishni nazarda tutuvchi investitsiyalash shaklidir. Portfelli investitsiyalash esa investitsiya qilinayotgan mablag‘larning umumiy hajmini bir nechta investitsiya obyektlari o‘rtasida majburiy va rejalashtirilgan tarzda taqsimlashga asoslangan investitsiyalash usuli hisoblanadi.[2]

Yuqoridagi iqtisodchi olimning fikrlarini O‘zbekiston Respublikasi bank tizimi uchun ahamiyati shundaki, banklarimiz tomonidan risklarni minimallashtirish va daromad miqdorini oshirish maqsadida loyihalarni moliyalashtirishda portfelli investitsiyalash usulidan foydalaniladi.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olim B. Mamatov va boshqalarning fikricha, “... loyihaviy moliyalashtirishda turliinvestor va kreditorlarning mablag‘lari ishtirok etib, mablag‘larning sindikatlashuvi ro‘y beradi. Shu jihatdan ham loyihaviy moliyalashtirishni sindikatlashgan kreditlashtirish, deb atashimiz ham mumkin. Hozirda yevrokredit bozorida harakat qiluvchi bank sindikati va konsorsiumlarining loyihalarni moliyalashtirishdagi roli kundan kunga o‘shib bormoqda. Mamlakatimizda investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda ham yevrokreditlar va boshqa rivojlangan xorij banklarining kreditlari, xorijiy mablag‘lari, respublika aksiyadorlik tijorat va xususiy banklarining kreditlari ishtirok etmoqda”. [3]

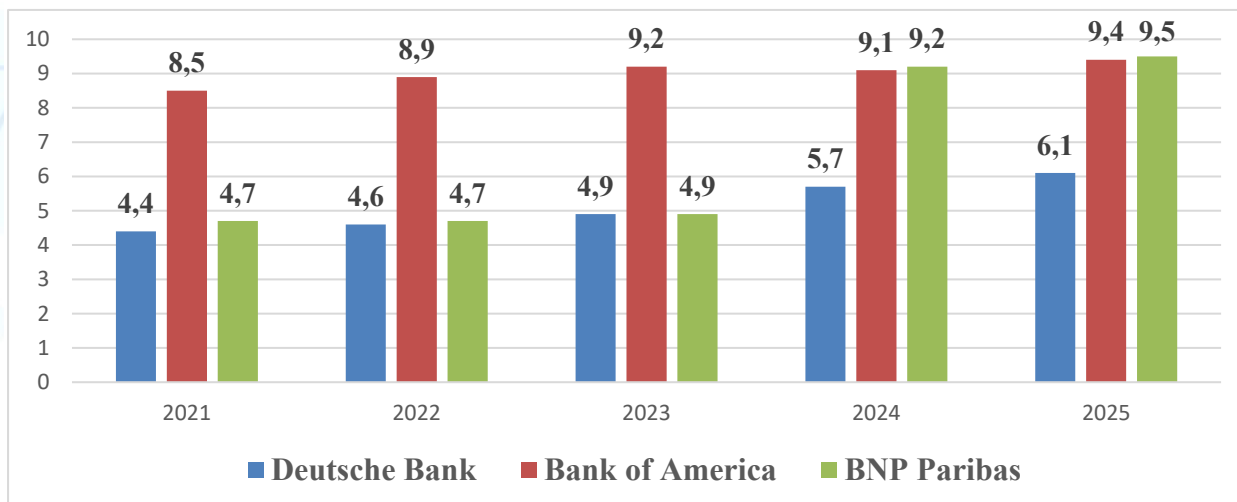
Tahlil va natijalar

Dunyo iqtisodiyotida istiqbolli hamda davlat ahamiyatiga molik investitsion loyihalar asosan tijorat banklarining investitsion kreditlari hisobidan moliyalashtiriladi. Jahon banki ma`lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi qariyb 1,5 trillion AQSH dollarini tashkil etadi, shundan bank investitsiyalari miqdori 111 milliard AQSH dollari miqdoridagi aktivlarni qamrab olgan hamda bozor barqaror ravishda kengayib, o‘rtacha yillik o‘shish sur‘ati (CAGR) taxminan 8% ni tashkil etmoqda.

1-rasm.

Deutsche Bank (GFR), Bank of America banki (AQSH) va BNP Paribas bankida (Fransiya) jami aktivlari tarkibidagi investitsiya operatsiyalari miqdor darajasi,

foizda

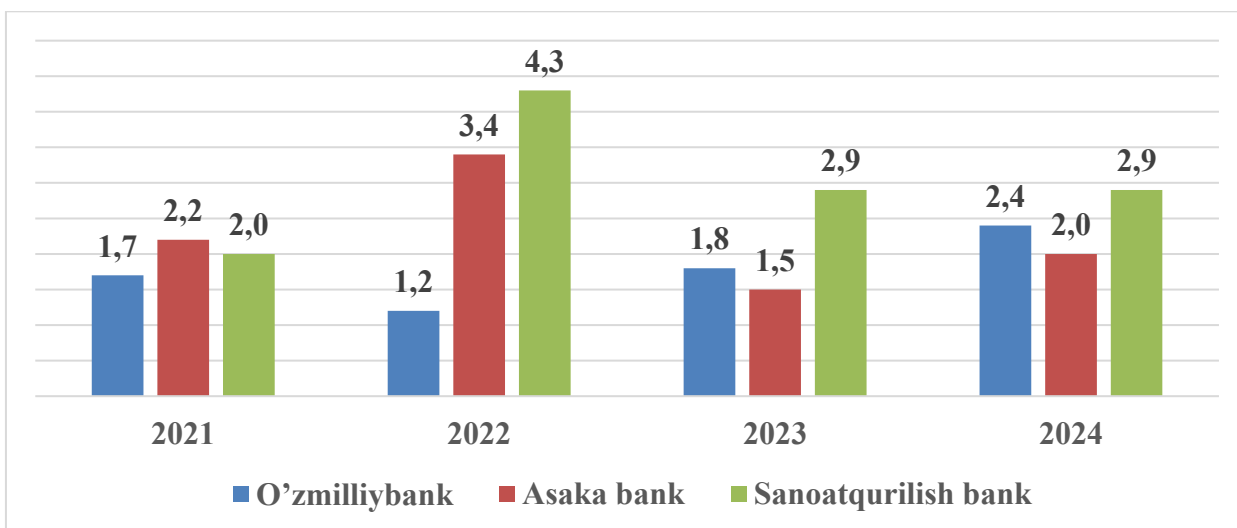

1-rasm ma'lumotlaridan ko'rinadiki:

- Deutsche Bankda investitsiya faolligini barqaror ravishda oshirib bormoqda. Aktivlar tarkibidagi ulush 2021-yildagi 4,4% dan 2025-yilga kelib 6,1% gacha ko'tarilishi holati kuzatilgan. Bu esa, uning raqobatbardoshligini ta'minlash nuqtayinazaridan ijobiy holat hisoblanadi;

- Bank of America AQShning eng yirik banklaridan biri sifatida investitsiya operatsiyalarida yuqori salmoqni saqlab qolgan (8,5% – 9,4% atrofida). 2024-yilda biroz pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, 2025-yilda yana o'sish tendensiyasiga qaytgan;

- Yevropaning ushbu yetakchi BNP Paribas bankida 2024-yilda keskin sakrash kuzatilgan (4,9% dan 9,2% ga). Bu asosan strategik aktivlarni qayta taqsimlash va investitsiya portfelini kengaytirish hisobiga amalga oshgan hamda 2025-yilda ham ushbu yuqori daraja saqlanib qolmoqda.

2- rasm. TIF Milliy banki, Asakabank va Sanoatqurilishbankda brutto aktivlarida investitsiya operatsiyalari salmog'i³⁸, foizda

³⁷ Rasm muallif tomonidan mustaqil chizildi

2-rasmdan aniq ko‘ringayki:

- TIF Milliy banki aktivlari tarkibida investitsiya operatsiyalarining salmog‘i 2024-yilda va 2021-yilga nisbatan sezilarli darajada o‘sgan., 2024-yilda 2021-yilga nisbatan 41,1 foizli punktga oshgan;

- Asakabankda brutto aktivlarida investitsiya operatsiyalari salmog‘i 2021-2022-yillarda barqaror o‘sgan holda, 2023-2024-yillarda pasayish tendensiyasi kuzatilgan. Bu esa, bank tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish nuqtayi-nazaridan salbiy holat hisoblanadi;

- Sanoatqurilishbankda aktivlarining tarkibida investitsiya operatsiyalarining salmog‘i darajasi tahlil davrida nisbatan barqaror bo‘lgani holati kuztilsada, 2024-yilda 2022-yilga nisbatan sezilarli darajada pasaygan. Bu esa, bankning raqobatbardoshligini ta‘minlash nuqtayi-nazaridan salbiy holat hisoblanadi.

Ta‘kidlash joizki, yuqoridagi tahlillarda O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarining investitsion operatsiyalari o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lgan bo‘lsada, xorijiy kredit tashkilotlarining ushbu ko‘rsatkichlari bilan solishtirganda kam ekanligini kuzatishimiz mumkin.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot jarayonida investitsion loyihalarni moliyalashtirishda tijorat banklarining rolini yaxshilash bo‘yicha quyidagi xulosalarni shakllantirdik:

- investitsion loyihalarni moliyalashtirishda tijorat banklari Markaziy bank tomonidan o‘rnatilgan prudensial normativlarni bajarishi va bu orqali o‘z likvidiligi va moliyaviy barqarorlik ko‘rsatkichlarini saqlab qolishi lozim;

- O‘zbekiston Respublikasi bank tizimi tomonidan risklarni minimallashtirish va daromad miqdorini oshirish maqsadida loyihalarni moliyalashtirishda portfelli investitsiyalash usulidan foydalaniladi.

Fikrimizcha, respublikamizda investitsion loyihalarni moliyalashtirishda tijorat banklarining ahamiyatini oshirish uchun quyidagi tadbirni amalga oshirishni maqsadga muvofiq, deb hisoblayman:

1. Bank tizimida sindikatlangan kreditlashning raqamli platformasini joriy etish lozim. Yirik iqtisodiy va infratuzilmaviy investitsion loyihalarning riski bitta bank uchun juda yuqorilik qiladi. Bu taklif bir nechta bankning moliyaviy resurslarini blokcheyn texnologiyasi asosida yagona raqamli platformada birlashtirishni nazarda tutadi. Bu orqali esa banklar o‘rtasida loyiha risklari va likvidlilik taqsimlanadi (diversifikatsiya qilinadi). Raqamli smart-kontraktlar orqali loyihaning borishi va pul oqimlari avtomatik nazorat qilinadi, bu esa banklarning yirik loyihalarga qo‘rqmasdan mablag‘ tikishiga zamin yaratadi.

³⁸ Rasm TIF Milliy banki, Asakabank va Sanoatqurilishbankning yillik hisobotlarining ma‘lumotlari asosida tuzilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://president.uz/oz/lists/view/8203> “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning to‘rtinchi Toshkent xalqaro investitsiya forumidagi nutqi”.
2. Kox I.A. Portfelnoye i proyektnoye investirovaniye kak metodi osushestvleniya investitsionnoy deyatelnosti // Finansi i kredit. 2008. – № 24. S. 41.
3. B.Mamatov, D.Xujamkulov, O.Nurbekov. Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish. // Darslik. T.: Iqtisod-Moliya, 2014. – 456-457 bb.
7. <https://www.db.com>
8. <https://www.bankofamerica.com>
9. <https://group.bnpparibas>
10. www.nbu.uz
11. www.asakabank.uz
12. www.sqb.uz